

Η Μάχη του Μαραθώνα

[Αύγουστος ή Σεπτέμβριος του 490 π.Χ.]

(Από σχετικό άρθρο της Wikipedia, της ελεύθερης, ηλεκτρονικής εγκυκλοπαίδειας)

Η Μάχη του Μαραθώνα ήταν μία μάχη που διεξήχθη το 490 π.Χ. ανάμεσα στους Έλληνες και τους Πέρσες στην πεδιάδα του Μαραθώνα της Αττικής. Έληξε με νίκη των Ελλήνων και σήμανε το τέλος της πρώτης απόπειρας της Περσικής αυτοκρατορίας (υπό τον Δαρείο Α') να υποτάξει τις πόλεις της ηπειρωτικής Ελλάδας.

Ιστορικό

Το 510 π.Χ., ο τύραννος των Αθηνών, Ιππίας (γιος του Πεισίστρατου), εξορίστηκε από το λαό, με τη βοήθεια του βασιλιά της Σπάρτης Κλεομένη Α' και κατέφυγε στην αυλή του Δαρείου για να ζητήσει βοήθεια.

Μετά την αποτυχία της επανάστασης της Ιωνίας (499-494 π.Χ.), ο Δαρείος αποφάσισε να υποτάξει τους Έλληνες και να τους τιμωρήσει για τη συμμετοχή τους στην εξέγερση. Το 492 π.Χ. ο Δαρείος έστειλε μια στρατιά, υπό τον γαμπρό του Μαρδόνιο. Αυτή η στρατιά κατέλαβε τη Θράκη και ανάγκασε τον Μακεδόνα βασιλιά Αλέξανδρο Α' να δηλώσει υποταγή στον Μεγάλο βασιλέα. Συνεχίζοντας προς νότο όμως, μεγάλο μέρος του περσικού στόλου καταστράφηκε από τρικυμία έξω από τον Άθω και ο Μαρδόνιος αναγκάστηκε να επιστρέψει στην Ασία.

Ο Δαρείος πληροφορήθηκε από τον Ιππία ότι οι Αλκμαιωνίδες, μια ισχυρή αθηναϊκή οικογένεια, ήταν αντίθετοι με τον Μιλτιάδη και θα βοηθούσαν στην επάνοδο του Ιππία. Θα δεχόντουσαν επίσης τις Περσικές αξιώσεις με αντάλλαγμα να συγχωρεθούν για τη συμμετοχή τους στην εξέγερση των Ιώνων. Ο Δαρείος θέλησε να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία να εξουδετερώσει την Αθήνα και να αφήσει μόνη της τη Σπάρτη, κάνοντας το έργο της υποταγής των Ελλήνων ευκολότερο.

Το σχέδιο του Δαρείου ήταν να τρομοκρατήσει τους Αθηναίους και να κάμψει τη θέλησή τους για αντίσταση, με την κατάληψη της Ερέτριας, η οποία δεν θα έφερνε μεγάλη αντίσταση. Στη συνέχεια θα αποβίβαζε στρατό στο Μαραθώνα, ώστε να τραβήξει τον αθηναϊκό στρατό μακριά από την πόλη και ταυτόχρονα θα απειλούσε την ανυπεράσπιστη πλέον Αθήνα με μεταφορά στρατού δια θαλάσσης (περιπλέοντας το Σούνιο).

Πράγματι, την Άνοιξη του 490 π.Χ. ο Περσικός στρατός επιβιβάσθηκε στα πλοία, που παρέπλευσαν την Ιωνία ως τη Σάμο. Από εκεί κατευθύνθηκαν προς τη Νάξο, ενεργώντας αιφνιδιαστική επίθεση και έτσι οι κάτοικοι δεν πρόλαβαν να οργανώσουν την άμυνα της νήσου. Από τους Νάξιους άλλοι κατέφυγαν στα ορεινά σημεία και άλλοι εξανδραποδίσθηκαν, οι ναοί και οι κατοικίες πυρπολήθηκαν και η νήσος έμεινε υπόδουλη στους Πέρσες ως το 479 π.Χ. Όταν έμαθαν οι κάτοικοι της Δήλου την καταστροφή της Νάξου, εγκατέλειψαν τη νήσο και κατέφυγαν στην Τήνο. Ο Περσικός στόλος κατέπλευσε στην αντικρινή Ρήνεια, αλλά απέφυγε την καταστροφή και λεηλασία των ιερών. Ο Δάτις μάλιστα αφού κάλεσε τους

φυγάδες να επιστρέψουν στη νήσο, προσέφερε θυσία στον Απόλλωνα 300 τάλαντα θυμιάματος, όπως ιστορεί ο Ηρόδοτος. Λίγο μετά την αναχώρηση των Περσών φοβερός σεισμός κατέστρεψε τη Δήλο. Κατόπιν ο Περσικός στόλος αφού υπέταξε τις περισσότερες νήσους των Κυκλάδων και πήρε ομήρους, κατέπλευσε στην Κάρυστο. Η πόλη αρνήθηκε να δεχθεί τους Πέρσες, τελικά όμως αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει και η περιοχή της λεηλατήθηκε. Τέλος από το νότιο Εύριπο οι Πέρσες έφθασαν στην Ερέτρια.

Οι Ερετριείς ζήτησαν απεγνωσμένα βοήθεια από τους Αθηναίους. Οι Αθηναίοι, ενώ αρχικά συμφώνησαν, συνειδητοποίησαν ότι χρειαζόντουσαν οι ίδιοι περισσότερη βοήθεια και έστειλαν έναν αγγελιαφόρο στη Σπάρτη. Ο αγγελιαφόρος έφτασε στη Σπάρτη στις 9 Σεπτέμβρη και οι Σπαρτιάτες δέχθηκαν να στείλουν βοήθεια, όχι όμως πριν περάσουν δέκα μέρες, επειδή μεσολαβούσαν τα Κάρνεια. Η Ερέτρια παραδόθηκε στους Πέρσες ύστερα από πολιορκία 6 ημερών, εξαιτίας της προδοσίας του Ευφόρβου και του Φιλάγρου. Η πόλη ισοπεδώθηκε και οι κάτοικοι μεταφέρθηκαν ως άποικοι στην Αρδέρικκα της Σουσιανής. Μετά την καταστροφή της Ερέτριας από τους Πέρσες έμενε η κατάληψη της Αθήνας. Ο στρατός αποβιβάστηκε στην πεδιάδα του Μαραθώνα. Περιλάμβανε πεζικό αξιόμαχο, κατά πολύ υπέρτερο σε αριθμό του Αθηναϊκού. Ο στρατός αυτός υστερούσε στην τακτική από αυτόν της Αθηναϊκής Φάλαγγας των οπλιτών, και ο οπλισμός του για τον εκ' του συστάδην αγώνα ήταν κατώτερος του Ελληνικού. Αντιθέτως, πλεονεκτούσε σε άλλο κεφάλαιο του οπλισμού, καθώς διέθετε ισχυρό εκηβόλο όπλο, το τόξο, και ήταν έτσι σε θέση να πλήττει τον αντίπαλο από αρκετή απόσταση, μέχρι και 150 μέτρων περίπου, και να προκαλεί σοβαρές απώλειες πριν αρχίσει η σύγκρουση εκ' του συστάδην. Εξ άλλου, ο Περσικός στρατός υπερείχε συντριπτικά στο ιππικό (δύναμη 1.000 - 3.000 ιππέων ο Κορνήλιος Νέπως αναφέρει 10.000), όπλο δυσκαταμάχητο για τη φάλαγγα των οπλιτών σε ανοικτό πεδίο. Επίσης ο Περσικός στρατός διέθετε τη φήμη του πανίσχυρου και αήττητου και μόλις είχε καθυποτάξει τη Νάξο, τις άλλες Κυκλάδες, την Κάρυστο και την Ερέτρια.

Ο Αθηναϊκός στρατός ξεκίνησε την ίδια μέρα της απόβασης των Περσών στο Μαραθώνα και έφθασε στην πεδιάδα την αυγή της επομένης, χρησιμοποιώντας τον εσωτερικό δρόμο που περνά από την Κηφισιά και συνεχίζεται με ορεινή διαδρομή. Εγκατέστησε το στρατόπεδο του στο ΝΔ. τμήμα της πεδιάδας, κοντά σε τέμενος του Ηρακλέους, θέση στην οποία έφθασαν το βράδυ της ίδιας μέρας οι Πλαταιείς όπως γράφει ο Ηρόδοτος: "*Αθηναίοισι δε τεταγμένοι εν τεμένει Ηρακλέος επήλθον βοηθένοντες Πλαταιέες πανδημει*".

Στο μεταξύ οι Πέρσες που είχαν αρχίσει την αυγή της προηγούμενης ημέρας την απόβασή τους στην πολύ κατάλληλη για αποβατική επιχείρηση παραλία του σημερινού Σχοινιά, ήταν ήδη εγκατεστημένοι στην ανατολική πλευρά της πεδιάδας, ανάμεσα στον χείμαρρο Χάραδρο και στο μεγάλο έλος και ιδιαίτερα προς τη ΒΑ. άκρη της. Η θέση ήταν ισχυρή, προστατευόμενη προς βορρά από το όρος Σταυροκοράκι, και γενικά εξαιρετικά κατάλληλη για στρατόπεδο, καθώς διέθετε το νερό της Μακαρίας πηγής, ευχέρεια δράσεως του ιππικού και επιπλέον παρείχε εύκολη επικοινωνία από τη θάλασσα με την Εύβοια για τον εφοδιασμό. Ύστερα από την άφιξη των Αθηναίων, οι Πέρσες μετακίνησαν το πεζικό τους προς τα δυτικά, πέρα από τον Χάραδρο στην πεδιάδα παράλληλα προς τη θάλασσα σε αρκετή απόσταση από αυτή απέναντι από τη θέση των Αθηναίων και τοποθέτησαν το ιππικό τους πριν από το πεζικό επιζητώντας έτσι τη μάχη υπολογίζοντας σε βέβαιη νίκη με βάση την αριθμητική τους υπεροχή και τον γενικότερο συσχετισμό δυνάμεων.

Στην πρόκληση αυτή των Περσών για μάχη δεν ανταποκρίθηκαν αμέσως οι Αθηναίοι και επί επτά ημέρες οι δύο στρατοί παρέμεναν αντιμέτωποι στις θέσεις τους. Οι στρατηγοί ήταν

διχασμένοι: μερικοί δεν ήθελαν να δώσουν μάχη, γιατί δεν επαρκούσαν οι δυνάμεις τους για την αντιμετώπιση των Περσών (προφανώς περίμεναν την Σπαρτιατική βοήθεια).

Ο Μιλτιάδης ο οποίος επιζητούσε τη μάχη απ' το να επικρατήσει η χειρότερη γνώμη απευθυνόμενος στον πολέμαρχο Καλλίμαχο ο οποίος θα έπαιρνε την τελική απόφαση ανέφερε τα εξής: **"Από σένα εξαρτάται τώρα Καλλίμαχε ή να υποδουλώσεις την πόλη των Αθηνών ή να την καταστήσεις ελεύθερη και να αφήσεις ανάμνηση αιώνια στην ιστορία τέτοια που δεν άφησαν ούτε ο Αρμόδιος και ο Αριστογείτων. Γιατί τώρα οι Αθηναίοι βρίσκονται εμπρός στον μεγαλύτερο κίνδυνο της ιστορίας τους και αν υποκύψουν στους Μήδους είναι γνωστό τι θα υποστούν όταν παραδοθούν στον Ιπλία, αν αντίθετα σωθεί η πόλη είναι σε θέση να γίνει η πρώτη ανάμεσα στις Ελληνικές πόλεις"**. Όταν λοιπόν και με την ψήφο του Καλλιμάχου επέτυχε την έγκριση της γνώμης του για μάχη σχεδίασε την στρατηγική με την οποία θα αντιμετώπιζαν τους Πέρσες.

Το σχέδιο της μάχης

Ο Μιλτιάδης είχε να αντιμετωπίσει την αριθμητική υπεροχή του αντιπάλου, το ιππικό καθώς και τις δυνάμεις των τοξευμάτων. Για την αριθμητική υπεροχή του εχθρού υπολόγιζε στην εξαιρετική απόδοση της Φάλαγγας των οπλιτών του στον αγώνα εκ' του συστάδην. Για την υπερνίκηση των άλλων δύο εμποδίων βαρύνουσα σημασία είχε ο παράγων χρόνος, η σμίκρυνση δηλαδή του κρίσιμου χρόνου της προσπελάσεως της Αθηναϊκής φάλαγγας προς τις γραμμές του εχθρικού πεζικού, κατά συνέπεια και η βράχυνση της αποστάσεως ανάμεσα στους δύο στρατούς. Ο Μιλτιάδης εργάσθηκε για το σκοπό αυτό πριν από τη μάχη προεκτείνοντας διαδοχικά το στρατόπεδο του προς τη θάλασσα με την κατασκευή φραγμάτων από κομμένα δένδρα, προωθώντας έτσι τη βάση του για την επιθετική εξόρμηση και εν τω μεταξύ ανέμενε να αποσυρθεί, έστω για λίγο, το ιππικό από την πεδιάδα, όπου βρισκόταν συνεχώς, ακόμη και τις σεληνοφώτιστες νύκτες, ακριβώς για να καλύπτει το περσικό πεζικό. Λίγο πριν τα χαράματα της ημέρας της μάχης οι Αθηναίοι πληροφορήθηκαν ότι το Περσικό ιππικό έχει αποσυρθεί από την πεδιάδα και εκείνη η στιγμή ο Μιλτιάδης έκρινε ότι ήταν η κατάλληλη για τη μάχη. Τώρα απέμεναν τα άλλα δύο προβλήματα: της αριθμητικής υπεροχής των Περσών και αυτό των τοξευμάτων. Εξίσωσε λοιπόν το μέτωπο του Ελληνικού στρατεύματος προς το αντίστοιχο Περσικό και ενίσχυσε τα δύο άκρα της παράταξης. Με αυτό απέβλεπε όπως και απέδειξε η εξέλιξη της μάχης στην εκμηδένιση των τμημάτων των δύο άκρων του εχθρού και στην απομόνωση του ισχυρού κέντρου το οποίο αποτελείτο από τις επίλεκτες Περσικές δυνάμεις. Το πιο αδύναμο αριθμητικά Ελληνικό κέντρο θα μαχόταν τις δυνάμεις στο κέντρο με σκοπό να κρατήσει όσο περισσότερο έως ότου τα δύο άκρα υπερνικήσουν και μετέπειτα στραφούν προς το απομονωμένο πλέον Περσικό κομμάτι στρατού. Ο Μιλτιάδης για να αποφύγει την επανεμφάνιση του εχθρικού ιππικού στην πεδιάδα με το φως της ημέρας και να επιτευχθεί ίσως και αιφνιδιασμός του Περσικού πεζικού όρισε έναρξη επιθέσεως την αυγή και μάλιστα για να μην δοθεί χρόνος στο ιππικό να ετοιμασθεί και να επέμβει πριν από τη σύγκρουση αλλά και για να αιφνιδιάσει το πεζικό καθόρισε η προέλαση των Ελλήνων να γίνει επί τροχάδην και μάλιστα τα τελευταία 200 μέτρα να διανυθούν με ακόμη μεγαλύτερη ταχύτητα για να εξουδετερωθούν ή να μειωθούν τα αποτελέσματα των τοξευμάτων των Περσών.

Εκτελώντας το σχέδιο μάχης Ο Μιλτιάδης παρέταξε τη δύναμη των οπλιτών που διέθετε των 10.000 Αθηναίων και 1.000 Πλαταιέων κατά τον ακόλουθο τρόπο: Από δεξιά προς αριστερά όπως έβλεπαν τον εχθρό τοποθέτησε στο άκρο τις 4 πρώτες φυλές με κανονικό βάθος 8 ζυγών. Έπειτα τις 2 επόμενες φυλές στο κέντρο με βάθος 4 ζυγών και στο άλλο άκρο τις άλλες 4 φυλές σε βάθος πάλι 8 ζυγών. Στο αριστερό άκρο οι Πλαταιείς τμητικά. Στο δεξί άκρο

έλαβε την τιμητική ηγετική θέση ο πολέμαρχος Καλλίμαχος. Την αραιωμένη λεπτή και εύθραυστη γραμμή του κέντρου κάλυψαν οι φυλές Αντιοχίς και Λεοντίς, με στρατηγούς τον Αριστείδη και Θεμιστοκλή, ηγέτες με ικανότητα σθένος και ακτινοβολία τους πιο κατάλληλους να αναλάβουν το άχαρο έργο της καλύψεως του ανίσχυρου κέντρου έως ότου τα δύο Ελληνικά άκρα υπερκεράσουν τα αντίστοιχα Περσικά για την προγραμματισμένη υποχώρηση. Η όλη γραμμή του μετώπου υπερέβαινε τα 1600 μέτρα. Οι 4 πρώτες φυλές στο δεξί κέρασ εκτείνονταν σε 500 μέτρα, 125 η κάθε μία εφόσον είχαν δύναμη 1.000 ανδρών και βάθος 8 ζυγών, ενώ η απόσταση κάθε οπλίτη από τον παραστάτη του ήταν 1 μέτρο, με υπολογισμό σε αυτό και των σωμάτων τους, ώστε οι ασπίδες, που είχαν κανονική διάμετρο 90 εκατοστών και, όπως κρατούνταν με το αριστερό χέρι, κάλυπταν και το δεξί πλευρό του προς τα αριστερά παραστάτη, να απέχουν ελάχιστα η μία απ' την άλλη. Οι 2 επόμενες φυλές, με το ήμισυ, σε σύγκριση με τις πρώτες, βάθος των τεσσάρων ζυγών, εκτείνονταν και αυτές σε 500 μέτρα, 250 η κάθε μία, και αποτελούσαν το κέντρο του μετώπου. Οι άλλες τέσσερις φυλές, που μαζί με τους Πλαταιείς αποτελούσαν το αριστερό κέρασ, εκτείνονταν σε 624 μέτρα.

Το Περσικό πεζικό ήταν παρατεταγμένο στο χώρο της πεδιάδας ανάμεσα στο (σημερινό) Τύμβο και στη θάλασσα, παράλληλα προς αυτή και σε απόσταση από την παραλία 600 μέτρα περίπου (γύρω στα 200 μέτρα πριν από τον Τύμβο, όπως προκύπτει από τις αιχμές βέλων, που βρέθηκαν στην περιοχή του). Για την αριθμητική δύναμη του πεζικού αυτού δεν αναφέρει τίποτε ο Ηρόδοτος. Η πληροφορία του όμως για την εξίσωση των δύο στρατοπέδων, των παρατάξεων δηλαδή των δύο στρατών, παρέχει σπουδαίο στοιχείο για τον υπολογισμό της με αρκετή προσέγγιση.

Η παράταξη του πεζικού των Περσών, ως ίση προς την παράταξη των Αθηναίων και Πλαταιέων, θα εκτεινόταν και αυτή γύρω στα 1600 μέτρα. Οι Πέρσες όμως θα παρατάσσονταν πιθανότατα αραιότερα από τους Αθηναίους, για να μπορούν να χειρίζονται άνετα τα τόξα τους, Αν ληφθεί ως χώρος για τον καθένα, αντί του ενός μέτρου των Αθηναίων, χώρος ως 1,40μ. τότε σε κάθε ζυγό και για ολόκληρο το μέτωπο ήταν παρατεταγμένοι τουλάχιστον 1.100. Και αν ληφθεί υπ' όψιν το βάθος της παρατάξεως από 40 μέχρι 50 ζυγών, όσο επέτρεπε η δύναμη των μαχίμων του εκστρατευτικού σώματος (γιατί οι Πέρσες συνήθιζαν να παρατάσσονται σε βάθος μέχρι και 110 ζυγών), προκύπτει ότι το πεζικό που παρατάχθηκε εναντίον των Αθηναίων και Πλαταιέων ανερχόταν σε 44.000 ως 55.000. Με αυτούς τους αριθμούς μπορεί να εξηγηθεί και η άλλη πληροφορία του Ηροδότου, ότι οι Πέρσες, βλέποντας τους Αθηναίους και Πλαταιείς να επέρχονται τροχάδην εναντίον τους τόσο λίγοι και μάλιστα χωρίς Ιππικό και τοξότες, σκέφθηκαν ότι είχαν καταληφθεί από μανία (*"οι δε Πέρσαι, ορώντες δρόμω επιόντας παρεσκευάζοντο ως δεξόμενοι μανίην τε τοίσι Αθηναίοισι επέφερον και πάγχυ ολεθρίην, ορώντες αυτούς ολίγους και τούτους δρόμω πλειομένους ούτε ίππου υπαρχούσης σφι ούτε τοξευμάτων"*).

Η σύγκρουση

Η μάχη μπορεί να διακριθεί σύμφωνα με την εξέλιξή της σε 3 φάσεις για τις οποίες οι πηγές είναι ο Ηρόδοτος και ο Πausanίας. Μόλις συμπληρώθηκε ταχύτατα η παράταξη του Αθηναϊκού στρατού και κατανεμήθηκαν από τον Μιλτιάδη οι αποστολές των τμημάτων, διαφορετικές του κέντρου απ' των άκρων, δόθηκε η διαταγή της επιθέσεως. Οι Έλληνες σύμφωνα με το σχέδιο και τις διαταγές όρμησαν εναντίον των Περσών (*"δρόμω ιέντο ες τους βαρβάρους"*). Η απόσταση ανάμεσα των στρατών ήταν 1.500 μέτρα περίπου (*"ήσαν δε στάδιοι ουκ ελάσσονες το μεταίχιμιον αυτών η οκτώ"*). Συνεπώς για να καλύψουν οι Αθηναίοι και Πλαταιείς την απόσταση αυτή, προχωρώντας τροχάδην αλλά όχι πολύ έντονα, ώστε να

μην εξαντληθούν, θα χρειάσθηκαν γύρω στα 10 λεπτά ώσπου να φθάσουν στις εχθρικές γραμμές. Εκεί τους περίμεναν οι Πέρσες αμετακίνητοι, και για να μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα τόξα τους αλλά, ίσως, και επειδή αιφνιδιάσθηκαν όταν τους είδαν να επέρχονται τρέχοντας εναντίον τους. Από καμία ιστορική πηγή δεν αναφέρεται η εμφάνιση του Περσικού ιππικού. Ούτε αναφέρονται απώλειες Αθηναίων από τα τοξεύματα. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπήρξαν απώλειες ή ήταν ασήμαντες. Με την ταχύτατη προσπέλαση των Ελληνικών στρατευμάτων επιτεύχθηκε αποφυγή του εμποδίου των τόξων, σύμφωνα με το σχέδιο της μάχης.

Η σύγκρουση ήταν σφοδρή σε όλο το μήκος του μετώπου των 1.600 μέτρων και ο αγώνας σκληρός, καθώς ιδίως η Περσική παράταξη εκτεινόταν σε μεγάλο βάθος, πολλών ζυγών. Ιδιαίτερα σφοδρή ήταν η σύγκρουση στα δύο άκρα, καθώς επέπεσαν "αθρόοι", με τον συμπαγή δηλαδή σχηματισμό της φάλαγγος και με την ορμή και την δύναμη που έδινε η φόρα από την ταχύτητα της εφόδου στα τελευταία ιδίως μέτρα. Η υπεροχή του οπλισμού, τόσο του επιθετικού από το μακρύ δόρυ και το επικουρικό ξίφος, όσο και του αμυντικού, από τις κνημίδες, τον θώρακα, το κράνος και τη μεγάλη μετάλλινη στρογγυλή ασπίδα, και η εφαρμογή της τακτικής του ωθισμού, της ισχυρής πίεσεως δηλαδή του αντιπάλου με το βάρος και τη συντονισμένη ενέργεια των ζυγών εναντίον της πιο χαλαρής παράταξης σε σχέση με το βάθος της αλλά και η εξαιρετική γενναιότητα των Αθηναίων και Πλαταιέων οι οποίοι μάχονταν υπέρ βωμών και εστιών, έθραυσαν την αντίσταση των αντιπάλων και εξασφάλισαν τη νίκη στα δύο άκρα *"το δε κέρας εκάτερων ενίκων Αθηναίοι τε και Πλαταιέες"*. Εξασφάλισαν ειδικότερα την κάμψη αρχικά των πρώτων ζυγών οι οποίοι ανεστράφησαν και πίεσαν τους πίσω ζυγούς με αποτέλεσμα την ανατροπή και διάσπαση των γραμμών των άκρων των Περσών σε όλο το βάθος και τη γενική τροπή τους σε άτακτη φυγή προς τη θάλασσα. Στο κέντρο αντίθετα τα επίλεκτα τμήματα του Περσικού στρατού *"τη Πέρσαι τε αυτοί και Σάκαι ετετάχατο"* όπου η Αθηναϊκή παράταξη ήταν ασθενής ύστερα από σκληρό αμυντικό αγώνα εναντίον του ισχυροτέρου αντιπάλου εκάμφθησαν και άρχισαν υποχώρηση προς τη μεσόγαια, προς τα απέναντι από τη θάλασσα υψώματα που έκλειναν την πεδιάδα καταδιωκόμενες από το Περσικό κέντρο. Εξεπλήρωσαν όμως την αποστολή τους η οποία ήταν να απασχολήσουν το ισχυρό αντίπαλο κέντρο έως ότου επιτευχθεί η υπερκέραση των δύο άκρων του εχθρού και συνέχιζαν να το απασχολούν υποχωρώντας.

Με εξουδετερωμένα τα δύο άκρα των Περσών και το κέντρο τους απασχολημένο και απομονωμένο προς την πεδιάδα τα δύο άκρα των Ελλήνων τα οποία παρέμεναν ακέραια και αξιόμαχα αλλά και σε ευνοϊκή πλέον θέση αφού βρίσκονταν στα μετόπισθεν του Περσικού κέντρου εστράφησαν προς αυτό. Στο Αθηναϊκό κέντρο οι δυνάμεις παρά τις απώλειες όχι μόνο δεν είχαν εκμηδενισθεί αλλά υποχωρώντας προς το εσωτερικό της πεδιάδας παρέμεναν αρκετά αξιόμαχες.

Ο Μιλτιάδης γνώριζε πως οι Πέρσες απέβλεπαν στη δημιουργία ρήγματος και κατακερματισμό του Αθηναϊκού κέντρου και στη συνέχεια με στροφή προς τα δύο άκρα την κατανίκηση των Ελληνικών τμημάτων. Ήταν δηλαδή ακριβώς το αντίθετο προς το σχέδιο που εφάρμοζε ο ίδιος. Για την επικράτηση του ενός ή του άλλου σχεδίου αποφασιστικός παράγων θα ήταν ο χρόνος. Ο Μιλτιάδης έχοντας προβλέψει και υπολογίσει με ακρίβεια την πορεία της μάχης, πέτυχε να προηγηθεί στις κινήσεις του και επομένως ο παράγων χρόνος να γείρει υπέρ του Αθηναϊκού στρατού. Έτσι τα Ελληνικά τμήματα μετά την ανατροπή των αντιπάλων και σύμφωνα με το σχέδιο έσπευσαν ταχύτατα να συνενωθούν. Έκλιναν προς το μέσο, στο πεδίο το οποίο είχε αφήσει ελεύθερο το Περσικό κέντρο και σχημάτισαν ισχυρή φάλαγγα με

κανονικό βάθος 8 ζυγών συνολικής δυνάμεως 9.000 ανδρών. Η απόσταση των δύο στρατών ήταν τώρα γύρω στα 500 μέτρα.

Η Ελληνική φάλαγγα επιτέθηκε εναντίον των Περσών σε μήκος 1.100 μέτρων. Οι Πέρσες ανεστράφησαν για να αντιμετωπίσουν την επίθεση στα νώτα τους. Διατηρούσαν ακόμη την αριθμητική υπεροχή και ήταν συγκροτημένοι από εκλεκτά τμήματα με ισχυρό οπλισμό, και για αγώνα εκ' του συστάδην, και διατηρούσαν υψηλό μαχητικό φρόνημα, ενισχυμένο από την νίκη έναντι του Αθηναϊκού κέντρου. Έτσι επακολούθησε σύγκρουση ισχυρότατη. Ο αιφνιδιασμός όμως που υπέστησαν και η βιαστική αναστροφή όπως ήταν φυσικό καθώς μάλιστα αναγκάστηκαν να επεκτείνουν εσπευσμένα το μέτωπό τους προς τα άκρα για να το εξισώσουν με το Ελληνικό, καθώς επίσης και η απειλή των δύο Αθηναϊκών φυλών του κέντρου που έως τότε υποχωρούσε και με τη νέα τροπή της μάχης επανερχόταν, και προπαντός η ορμητική επίθεση των 9.000 Αθηναίων και Πλαταιέων με την ισχυρό οπλισμό και την τακτική της φάλαγγος έδωσαν και πάλι τη νίκη στους Αθηναίους.

Το Περσικό μέτωπο κατέρρευσε κάτω από την ισχυρή πίεση και τράπηκε σε φυγή προς τη θάλασσα στην περιοχή του Σχοινιά προς το ακρωτήρι Κυνόσουρα όπου βρίσκονταν προσαραγμένα τα Φοινικικά πλοία. Ήταν ο μόνος δρόμος διαφυγής καθώς ο συντομότερος προς τη θάλασσα νότια του Τύμβου ήταν φραγμένος από την Ελληνική φάλαγγα ενώ προς το εσωτερικό της πεδιάδας τον δρόμο έφραζαν οι δύο Αθηναϊκές φυλές. Η κυρίως μάχη είχε λήξει καθώς στο πεδίο της μάχης δεν υπήρχαν πια συντεταγμένα τμήματα του Περσικού στρατού. Εξακολούθησε δίωξη των τμημάτων του Περσικού κέντρου και προσπάθεια κατάληψης ή καταστροφής των πλοίων των Περσών προκειμένου να καταφερθεί ισχυρότερο πλήγμα στο εκστρατευτικό σώμα. Πολλοί Πέρσες, μέσα στη σύγχυση της φυγής καθώς δεν γνώριζαν την περιοχή, έχαναν τον προσανατολισμό τους παρασύροντας ο ένας τον άλλον, έπεφταν στο μεγάλο έλος, όπου και είχαν βαριές απώλειες όπως προκύπτει από τη φράση του Παισανία *"της μάχης φεύγοντες εισίν οι βάρβαροι και εις το έλος ωθούντες αλλήλους"*, σε συνδυασμό με τη φράση του στην περιγραφή της περιοχής του Μαραθώνα, *"έστι δε εν τω Μαραθώνι λίμνη τα πολλά ελώδης' ες ταύτη απειρία των οδών φεύγοντες εσπίπτουσιν οι βάρβαροι και σφίσι τον φόνον τον πολύ επί τούτω συμβήναι λέγουσιν"*.

Οι Αθηναίοι εισχώρησαν και στη στενή πευκόφυτη λωρίδα της ακτής του σημερινού Σχοινιά και στο χώρο αυτό, στο "Μαραθώνειον άλσος" του επιγράμματος του Αισχύλου, συγκροτήθηκε η αγριότερη συμπλοκή της μάχης, καθώς οι Πέρσες προσπαθούσαν να επιβιβασθούν στα πλοία και να σωθούν και οι Αθηναίοι να τους εμποδίσουν και να καταλάβουν τα πλοία ενώ η μάχη τώρα διεξαγόταν χωρίς σχηματισμούς αλλά σε μεμονωμένους αγώνες σώματος προς σώμα. Επρόκειτο φυσικά για αγώνα με τα τελευταία τμήματα των Περσών, γιατί εν τω μεταξύ είχαν επιβιβασθεί και απομακρυνθεί από την ακτή τόσο το ιππικό, όσο και το μεγαλύτερο μέρος του στρατού. Οι Αθηναίοι κατόρθωσαν να καταλάβουν 7 πλοία ενώ οι Πέρσες με τα υπόλοιπα ανοίχθηκαν στη θάλασσα. Στην τελευταία αυτή συμπλοκή έγιναν υψηλές πράξεις ηρωισμού. Εκεί έπεσαν ο ο πολέμαρχος Καλλίμαχος, ο στρατηγός Στησίλαος και ο Κυνέγειρος, γιός του Ευφορίωνος και αδελφός του Αισχύλου. Του Κυνέγειρου ένας Πέρσης του έκοψε το χέρι ενώ αγωνιζόταν να αιχμαλωτίσει ένα πλοίο των εχθρών κρατώντας το απ' την πρύμνη. Με λιτότητα αναφέρει ο Ηρόδοτος αυτούς τους ηρωισμούς: *"και τούτο μεν εν τούτω τω πόνω ο πολέμαρχος διαφθείρεται, ανήρ γενόμενος αγαθός. Από δ' έθανε των στρατηγών Στησίλεως ο Θρασύλεω, τούτο δε Κυνέγειρος ο Ευφορίωνος ενθαύτα επιλαβόμενος των αφλάστων νεός, την χείρα αποκοπέεις πελέκει πίπτει, τούτο δε άλλοι Αθηναίων πολλοί τε και ονομαστοί"*.

Τη στιγμή που και το τελευταίο Περσικό πλοίο, πιθανότατα κατά τις 8 ως 8:30 το πρωί, απομακρυνόταν από την ακτή, έληγε η μάχη του Μαραθώνα. Ήταν μια νίκη περιφανής, που οφειλόταν κατά κύριο λόγο στη γενναιότητα και στην αυτοθυσία των Αθηναίων και Πλαταιέων, που το αποδείκνυε εκτός των άλλων και ο θάνατος στο πεδίο της μάχης δύο εκ των δώδεκα μαζί με τον στρατηγό των Πλαταιέων Αρίμνηστο ανωτάτων αξιωματικών, στην ανωτερότητα της Ελληνικής πολεμικής τέχνης και συγκεκριμένα του οπλισμού και της τακτικής και τέλος στη σχεδίαση και διεξαγωγή της μάχης από στρατιωτικό αρχηγό με σπάνια ιδιοφυΐα, τον Μιλτιάδη.

Η μάχη έληξε αλλά ο κίνδυνος από τον στόλο του Δάτη και Αρταφέρνη δεν είχε περάσει. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο οι απώλειες των δύο στρατών ήταν: 192 άνδρες των Αθηναίων και 6.400 των Περσών. Συνεπώς το Περσικό εκστρατευτικό σώμα διατηρούσε ολόκληρο σχεδόν τον στόλο και το ιππικό και μεγάλο τμήμα του πεζικού άθικτα και ισχυρότατα αν και το ηθικό είχε υποστεί σημαντική πτώση. Κατά τον Ηρόδοτο, ο Περσικός στόλος απέπλευσε από τον Μαραθώνα και αφού παρέλαβε τους αιχμαλώτους Ερετριείς από την Αιγιλία-νησίδα που ανήκε στα Στύρα κατευθύνθηκε προς το Σούνιο με σκοπό να φθάσει πρώτος στο Φάληρο, να αποβιβάσει εκεί τον στρατό και να κινηθεί προς την αφρούρητη Αθήνα πριν επιστρέψουν οι Αθηναίοι απ' τον Μαραθώνα.

Ο Μιλτιάδης, στη νέα αυτή απειλή αντέδρασε αποφασιστικά και ταχύτατα. Άφησε στο πεδίο της μάχης την Αντιοχίδα φυλή με τον στρατηγό της Αριστείδη και με τον υπόλοιπο στρατό επέστρεψε από τον δρόμο της Κηφισιάς προς την Αθήνα. Ο Αθηναϊκός στρατός παρά την κόπωση κατόρθωσε να καλύψει την απόσταση σε 8 με 9 ώρες. Ο Περσικός στόλος έφθασε λίγο αργότερα στο Φάληρο και είδαν τους Αθηναίους να τους περιμένουν παρατεταγμένοι. Τα πλοία τους παρέμειναν λίγο στα ανοικτά του Φαλήρου και οι αρχηγοί τους απεφάσισαν να επιστρέψουν στην Ασία. Όπως αφηγείται ο Ηρόδοτος οι Πέρσες "*ανακωχέυσαντες τας νέας απέπλεον οπίσω ες την Ασίην*". Η εκστρατεία του Δάτη και του Αρταφέρνη έληγε με καθαρή ήττα στην περιοχή της Αττικής.

Η σημασία της μάχης του Μαραθώνα

Η νίκη του Μαραθώνα δεν ήταν βέβαια αποφασιστική στην αναμέτρηση μεταξύ Ελλήνων και Περσών, έδειξε όμως την ανωτερότητα των Ελληνικών όπλων και τακτικής. Δεν πήραν θάρρος και υπερηφάνεια μόνο οι Αθηναίοι που νίκησαν, αλλά και οι άλλοι Έλληνες. Και το κέρδος αυτό το ηθικό θα αποδειχθεί πρωταρχικής σημασίας, γιατί οι Έλληνες δεν θα φοβηθούν να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες το 480 π.Χ: χάρη στη νίκη του Μιλτιάδη, διαλύθηκε ο μύθος για το αήτητο των Περσών.

Το νέο πολίτευμα των Αθηνών η δημοκρατία που εγκαθιδρύθηκε από τον Κλεισθένη έδωσε το μέτρο της αντοχής του: απεκάλυψε ότι μπορούσε να αναδείξει ικανούς πολιτικούς και στρατιωτικούς ηγέτες. Η νίκη αυτή κυριολεκτικά δημιούργησε μια νέα μεγάλη δύναμη στην Ελλάδα μετά την Σπάρτη. Παράλληλα χάρη στη νίκη αυτή θα ναυαγήσει η απόπειρα παλινορθώσεως της τυραννίας. Από Περσική άποψη η ήττα αυτή επέβαλε την ανταπόδοση. Οι απώλειες των Περσών ήταν ασήμαντες, ιδιαίτερα σε συσχετισμό με την έκταση και τον πληθυσμό του Περσικού Κράτους.

Οι Πέρσες όμως διαπίστωσαν ότι είχαν υποτιμήσει τον αντίπαλό τους και αποφάσισαν να επαναλάβουν την απόπειρα με καλύτερη οργάνωση, με περισσότερα μέσα, σε ευρύτερη

κλίμακα. Στους Έλληνες, εκτός των άλλων, έδωσε πίστωση χρόνου 10 ετών, διάστημα κατά το οποίο προετοιμάσθηκαν για τον αποφασιστικό μεγάλο αγώνα.

Η νίκη στο Μαραθώνα δεν έγινε αισθητή ως μια τοπική Αθηναϊκή νίκη, αλλά ως νίκη που κέρδισε η Αθήνα για την Ελλάδα. Με σεμνότητα και λιτότητα ο Σιμωνίδης δίνει στο επίγραμμά του για τους Μαραθωνομάχους τη σημασία της νίκης: **"Ελλήνων προμαχούντες Αθηναίοι Μαραθώνι χρυσοφόρων Μήδων εστόρεσαν δύναμιν"**

*Το άγαλμα του Μιλτιάδου και η μνημειακή στήλη με το επίγραμμα (του Σιμωνίδη του Κείου)
"ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΜΑΧΟΥΝΤΕΣ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΜΑΡΑΘΩΝΙ, ΧΡΥΣΟΦΟΡΩΝ ΜΗΔΩΝ ΕΣΤΟΡΕΣΑΝ ΔΥΝΑΜΙΝ"
που βρίσκονται στον αρχαιολογικό χώρο του Τύμβου του Μαραθώνος.*

"Ιστορία του Ελληνικού Έθνους - Εκδοτική Αθηνών", "Τόμος Β' Αρχαϊκός Ελληνισμός", Κεφ. "Οι Μεγάλοι Εθνικοί Πόλεμοι-Από τον Μαραθώνα στις Θερμοπύλες, στη Σαλαμίνα και στις Πλαταιές".

Λίγα λόγια για τον ανδριάντα του Μιλτιάδου, στον χώρο του Τύμβου Μαραθώνος

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στάθηκαν αφορμή για τη δημιουργία αυτού του ξεχωριστού ανδριάντα, που έχει τοποθετηθεί στον αρχαιολογικό χώρο του Τύμβου του Μαραθώνος. Το μπρούτζινο άγαλμα του στρατηγού των Αθηναίων Μιλτιάδου, που φιλοτέχνησε ο εκ Χανίων Κρήτης γλύπτης και ζωγράφος Αντώνης Νταγαδάκης, είναι δωρεά της οικογενείας Ευαγγέλου ΣΠΥΡΟΥ, εκ Διστράτου Άρτης, στο Δήμο Μαραθώνος, για να θυμίζει στους επισκέπτες την ιστορία του Μαραθώνος και του μοναδικού αγωνίσματος που συνδέεται με το τοπωνύμιο.

Κατά τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα, που έγιναν το καλοκαίρι του 2005, ο δημιουργός του, γλύπτης Αντώνης Νταγαδάκης, είχε σχολιάσει:

"Διαπίστωσα ότι δεν έχει σωθεί πουθενά μια εικόνα του Μιλτιάδη, ούτε σε γλυπτό ούτε σε ζωγραφικό έργο, εκτός ενός ρωμαϊκού αντιγράφου ερμαϊκής στήλης..." Και πρόσθεσε: "Έγιναν υποκειμενικές απεικονίσεις του Μιλτιάδη με βάση τις περιγραφές του Ηροδότου και άλλων ιστορικών της εποχής. Κατέθεσα τη δική μου υποκειμενική άποψη, αλλά στο θέμα της αμφίεσης και του οπλισμού ήμουν αυστηρά αντικειμενικός".

Ο γλύπτης αναφέρθηκε ακόμη στα ιστορικά γεγονότα που ενέπνευσαν τη δημιουργία του γλυπτού, στο γεγονός ότι ένα χρόνο μετά την κοσμοϊστορική μάχη ο Μιλτιάδης αποθεώνεται στους Δελφούς με άγαλμα δίπλα στο άγαλμα της θεάς Αθηνάς, ενώ αργότερα πεθαίνει στη φυλακή, πικραμένος και πάμπτωχος.

Όσο για τη μορφή του αγάλματος, ο γλύπτης εξήγησε: “ Ήταν συνειδητή η υπερβολή στο θέμα των αναλογιών έτσι ώστε ο Μιλτιάδης να 'δείχνει' όπως στο παιδικό μυαλό ο μεγάλος πολεμιστής. Συνειδητά απέφυγα οποιονδήποτε συμβολισμό και το ίδιο συνειδητά αφιέρωσα όλη μου τη δουλειά στη 'φωτογραφία' κατά τη μάχη του Μαραθώνα, όπως την είχαμε όλοι μας σαν παιδιά, δηλαδή του γίγαντα που με μια κίνηση του χεριού του σταματά την επέλαση των εχθρών, ενώ το πραγματικό όπλο, ένα μικρό ξίφος, παραμένει σε 'επιφυλακή’ ”.

Ο δωρητής Ευάγγελος Σπύρου είχε σημειώσει ότι η δωρεά “...ήταν χρέος για την προσφορά του Μιλτιάδη προς την ανθρωπότητα, αλλά και οφειλή στη νέα γενιά, να παραδειγματίζεται από την Ιστορία για να παραμένουν ζωντανά τα ιδανικά της δημοκρατίας και της ελευθερίας.”